

BÁCH KHOA TOÀN THƯ THƯ VIỆN

ĐÀO DUY TÂN^(*)
giới thiệu

Năm 2002, tại Thư viện quốc gia Nga ở Moskva đã tổ chức một Hội nghị bàn tròn với sự tham gia của nhiều nhà khoa học trong lĩnh vực khoa học thông tin - thư viện, các nhà tâm lý học, giáo dục học, văn hóa học..., bàn về một số vấn đề cấp bách của công tác thư viện ở nước Nga trong giai đoạn hiện nay. Tại Hội nghị bàn tròn các nhà khoa học đã thảo luận nhiều vấn đề dựa trên cơ sở đề cương gợi ý của Thư viện quốc gia Nga và thống nhất kiến nghị Bộ Văn hóa Nga, Thư viện quốc gia Nga và Hội đồng thư viện Liên bang Nga về những vấn đề cấp thiết nhất trong công tác thư viện. Trong số đó nổi lên những vấn đề quan trọng, như: 1/ Bổ sung và hoàn thiện khung phân loại BBK rút gọn trên cơ sở những vấn đề của lý luận phân loại hiện đại, xây dựng các hệ phương pháp và công nghệ sử dụng (4); 2/ Hoàn thiện danh mục các đề mục, các thuật ngữ, các khái niệm và biên tập các bài viết cho việc xuất bản bộ bách khoa toàn thư thư viện (2); 3/ Kiến nghị thành lập ủy ban xã hội hành động vì sự phát triển thư viện Nga (1). Để giải quyết những vấn đề này một loạt dự án đã được hình thành.

Những người làm công tác thư viện ở Nga rất hoan nghênh và ủng hộ tích cực cho các dự án trên. Thư viện quốc

gia Nga là cơ quan điều phối và tổ chức thực hiện thành công các dự án. Trong bài viết này, chúng tôi giới thiệu một trong những dự án thành công, đó là bộ *Bách khoa toàn thư thư viện* (Bibliotechnaja enciklopedija) vừa được Nhà xuất bản “Pashkom dom” ấn hành năm 2007, dày 1.300 trang.

Sở dĩ Thư viện quốc gia Nga được giao nhiệm vụ đứng ra tổ chức biên soạn *Bách khoa toàn thư thư viện* là do “Thư viện quốc gia Nga có nhiều năm kinh nghiệm làm việc với các thuật ngữ trong lĩnh vực thư viện học, viết các báo cáo tổng hợp và các bài tổng quan phân tích về những thành tựu phát triển lý luận và thực tiễn công tác thư viện” (3).

Để chuẩn bị cho việc xuất bản *Bách khoa toàn thư thư viện*, Thư viện quốc gia Nga đã mời hàng trăm nhà khoa học thuộc các bộ môn khoa học như: thư viện học, thư mục học, thư tịch học, thông tin học, khoa học học, tâm lý học, giáo dục học, xã hội học, văn hóa học, kiến trúc học và các nhà tổ chức công tác thư viện, các thư viện trên toàn Liên bang Nga tham gia biên soạn.

Ban biên tập *Bách khoa toàn thư thư viện* đưa ra một số yêu cầu cơ bản cho cuốn sách và các bài viết:

(*) NCV.C., Viện Thông tin KHXH.

- Bao quát đầy đủ nhất các đề mục, các thuật ngữ và khái niệm của công tác thư viện và các khoa học giáp ranh.

- Nội dung các bài viết: súc tích, ngắn gọn, đầy đủ, chính xác, khách quan và cập nhật những thông tin mới.

- Tính đồng nhất cấu trúc trong các bài viết, từ nguồn tài liệu trích dẫn, tranh ảnh minh họa đến hệ thống các chữ viết tắt quốc tế, chữ viết tắt tiếng Nga.

Theo tìm hiểu của chúng tôi, *Bách khoa toàn thư thư viện* là cuốn bách khoa thư đầu tiên về lĩnh vực thư viện được xuất bản lần đầu tiên trên thế giới cho đến thời điểm hiện nay. Trước bộ *Bách khoa toàn thư thư viện* có rất nhiều sách từ điển tra cứu đã xuất bản, như từ điển giải nghĩa, từ điển song ngữ, từ điển đối chiếu, và chỉ dừng lại ở chức năng tra cứu thông thường.

Trong *Bách khoa toàn thư thư viện* Nga có hơn 2000 bài viết và được sắp xếp theo trật tự vần chữ cái tiếng Nga. *Bách khoa toàn thư thư viện* là sự tổng hợp có hệ thống những kiến thức về công tác thư viện. Từ các đề mục, các khái niệm và thuật ngữ trong *Bách khoa toàn thư*, chúng ta có thể xâu chuỗi lại thành những nội dung cơ bản dưới đây:

- Những khái niệm và thuật ngữ cơ bản về công tác thư viện.

- Những vấn đề lý luận và thực tiễn đảm bảo thông tin - tư liệu cho xã hội.

- Các quy trình thư viện: lựa chọn, bổ sung, đăng ký, thống kê, lưu trữ, phổ biến, sử dụng.

- Thư viện học và các bộ môn khoa học giáp ranh như thông tin học, thư

tịch học, giáo dục học, xã hội học, tâm lý học, văn hóa học, nghệ thuật học, kiến trúc học, v.v...

- Công tác nghiệp vụ thư viện và nghiên cứu thư viện học.

- Tổ chức và quản lý thư viện.

- Phục vụ thư viện và bạn đọc.

- Mục lục thư viện.

- Phân loại thư viện và các loại ngôn ngữ tìm tin.

- Tổ chức kho thư viện và công tác bảo quản.

- Tự động hóa các quá trình thư viện.

- Hoạt động thông tin khoa học.

- Thư mục học, hoạt động thư mục.

- Các thư viện lớn của nước Nga (thư viện tỉnh, thành phố, khu vực...) và của các nước trong Cộng đồng các quốc gia độc lập.

- Các viện sách.

- Các thư viện tư nhân lớn.

- Các thư viện lớn của các nước trên thế giới.

- Các tổ chức, hiệp hội thư viện trong và ngoài nước.

- Các thuật ngữ xuất bản, in ấn.

- Các xuất bản phẩm định kỳ và thư viện trong và ngoài nước.

- Lịch sử công tác thư viện, các thư viện thế giới cổ đại, thư viện trung thế kỷ, cận đại, hiện đại.

- Các thư viện chuyên ngành lớn, thư viện nhà thờ, tu viện.

- Các nhà hoạt động nổi tiếng trong lĩnh vực thư viện ở trong và ngoài nước,

các hoạt động của các tổ chức thư viện quốc tế.

- Các phương tiện kỹ thuật dành cho công tác thư viện.

- Đào tạo đội ngũ cán bộ thư viện.

- Môi trường và kiến trúc thư viện.

Trong phần viết về lịch sử thư viện có thể tóm lược một số nội dung chính như sau. Thư viện có lịch sử ngay từ khi chữ viết được khắc trên những mảnh xương và tàng trữ tại tu viện thành Babylone khoảng 3000 năm trước Công nguyên. Thư viện đầu tiên tàng trữ sách là các thư viện của tu viện Hy Lạp. Thư viện nổi tiếng nhất thời kỳ cổ đại là Thư viện của nhà triết học Aristot, Thư viện Alexandria, trong đó có hàng nghìn cuốn sách bằng da và giấy Papyrus...

Vào thế kỷ XVII và XVIII các nhà sưu tập sách đã thu thập được số lượng sách lớn và dẫn tới sự ra đời của thư viện quốc gia như Thư viện Bảo tàng Anh, Thư viện quốc gia Pháp, Thư viện quốc gia Nga, Thư viện Quốc hội Mỹ, Thư viện quốc gia Bắc Kinh, Thư viện quốc gia Nhật Bản, Thư viện Viện hàn lâm khoa học Nga. Song song với quá trình hình thành các thư viện quốc gia một số thư viện thuộc các trường đại học đã được thành lập như Oxford (Anh), Harvard (Mỹ), Đại học Tổng hợp Moskva do bạn đọc và những người sưu tầm sách đóng góp xây dựng.

Trong thế kỷ XX có thêm các loại thư viện chuyên ngành thuộc nhiều lĩnh vực khoa học khác nhau được thành lập. Do sự phát triển nhanh chóng của các thư viện và công tác thư viện đã hình thành bộ môn thư viện học, trong đó nghiên cứu những nguyên tắc và thực tiễn hoạt động và quản lý thư viện, mở

các trường đào tạo cán bộ thư viện...

Trong các bài viết về lịch sử thư viện cung cấp cho người đọc nhiều thông tin có tính hệ thống, bao quát đầy đủ, được khái quát từ nhiều nguồn tài liệu như các giáo trình lịch sử thư viện đã và đang được dùng làm tài liệu học tập và giảng dạy ở Liên Xô trước đây, ở nước Nga hiện nay và ở nhiều nước trên thế giới.

Trong *Bách khoa toàn thư thư viện* phần giới thiệu các thư viện nổi tiếng thế giới rất đáng quan tâm cho những người làm công tác thư viện và tổ chức công tác thư viện. Các bài viết về các thư viện cho người đọc thấy được hoàn cảnh ra đời của thư viện, quá trình thu thập sách và tài liệu, các loại hình tài liệu, số lượng tài liệu, chế độ bảo quản, phương thức phục vụ, đối tượng phục vụ, các sản phẩm và dịch vụ thư viện, quản lý thư viện, nghiên cứu nghiệp vụ, nguồn tài chính cho thư viện, đội ngũ cán bộ và mối quan hệ quốc tế... Một phần rất đặc biệt là cung cấp thông tin về các nhà khoa học nổi tiếng đã từng làm việc tại thư viện. Thí dụ như tại Thư viện Alexandria có Herophile (340-300 tr.CN), người đã lập ra môn giải phẫu sinh lý; Euclide (330 - 280 tr.CN) phát minh ra hình học; Eratosthene (284-192 tr.CN) đưa ra cách tính chu vi trái đất; Aristarque (215- 143 tr.CN) và Denys de Thrace (170-90 tr.CN) lập ra ngữ pháp Hy Lạp; Heron (thế kỷ I sau CN) trình bày khái lược về cơ học và sáng tạo ra công cụ đo lường; Claude Holemee (90-168 sau CN) sáng lập môn bản đồ học và phát triển môn thiên văn học... Từ những dẫn chứng trên đây cho thấy thư viện đóng một vai trò quan trọng trong sự phát triển của khoa học, của sáng tạo văn học và nghệ thuật.

Trong số các bài viết về các thư viện Nga phải kể đến một số thư viện lớn, như Thư viện quốc gia Nga ở Moskva, Thư viện công cộng Santykov- Sedrin ở St. Peterburg, Thư viện Viện hàn lâm khoa học Nga ở St. Peterburg, Viện thông tin khoa học xã hội, Viện hàn lâm khoa học Nga ở Moskva (trước đây có tên gọi là Thư viện khoa học xã hội cơ bản). Thư viện quốc gia Nga là thư viện lớn nhất và cổ nhất được thành lập năm 1862. Sau khi thành lập Nhà nước XôViết, Thư viện được đổi tên thành Thư viện quốc gia Liên Xô mang tên V.I. Lenin vào năm 1925, và đến năm 1992 đổi tên một lần nữa thành Thư viện quốc gia Nga. Thông qua bài viết cho thấy kho sách có gần 30 triệu đơn vị tài liệu được viết bằng 247 ngôn ngữ khác nhau trên thế giới. Thư viện có một số kho sách quý hiếm như các bản sách chép tay từ thế kỷ XV bằng chữ Slavơ và chữ Kiril, 250 nghìn đơn vị sách có từ khi nghề in ra đời, 800 nghìn tác phẩm hội họa in... Nhiều bộ sưu tập sách có giá trị lịch sử khoa học, nghệ thuật, văn hóa và đã trở thành di sản văn hóa của nhân loại.

Ở các nước Tây Âu, trong *Bách khoa toàn thư thư viện* giới thiệu một số thư viện lớn, đáng chú ý nhất là Thư viện quốc gia Pháp, Thư viện Anh (là sự hợp nhất Thư viện Viện bảo tàng Anh, Thư viện Trung ương quốc gia, Thư viện mượn quốc gia, Thư mục quốc gia Anh). Thư viện quốc gia Pháp là thư viện cổ nhất thế giới được xây dựng trên nền tảng Thư viện nhà vua Charles V (1364-1380).

Thư viện lớn nhất khu vực Bắc Mỹ là Thư viện Quốc hội Mỹ, tức là Thư viện quốc gia Mỹ và Thư viện công cộng Chicago. Thư viện Quốc hội Mỹ với mục

đích chủ yếu là phục vụ cho các nghị sĩ quốc hội và các cơ quan chính phủ, các nhà khoa học và công chúng. Thư viện Quốc hội Mỹ là thư viện lớn nhất thế giới về số lượng đơn vị sách, báo, tư liệu, đồng thời có gần một nghìn các nhà khoa học có trình độ cao thuộc nhiều lĩnh vực khoa học khác nhau làm việc tại Thư viện. Các nghị sĩ có bất kỳ yêu cầu nào chỉ trong một thời gian ngắn các nhà khoa học sẽ tra cứu trả lời ngay hoặc viết thành các báo cáo với lượng thông tin đầy đủ nhất. Còn những vấn đề lớn hơn sẽ có các công trình nghiên cứu như một đề tài khoa học. Mỗi khi Quốc hội họp, Thư viện phải trả lời hàng nghìn yêu cầu của các nghị sĩ. Bộ phận nghiên cứu và trả lời này được giới chuyên môn và xã hội đánh giá rất cao và được xem như là “bộ óc thứ hai” của nước Mỹ.

Ở khu vực châu Á đáng chú ý nhất là hai thư viện: Thư viện quốc gia Bắc Kinh và Thư viện Quốc hội Nhật Bản. Theo các nhà nghiên cứu lịch sử thư viện Trung Quốc thì Thư viện quốc gia đã có từ thời Xuân - Thu (792-479 tr.CN). Thư viện quốc gia Bắc Kinh xây dựng trên cơ sở thư viện của triều đại Mãn Thanh và chính thức phục vụ người đọc vào năm 1912. Thư viện lưu trữ và bảo quản nhiều loại sách cổ, sách quý hiếm như Bách khoa thư Vĩnh Lạc viết vào thời nhà Minh (1368-1644), Bộ Tứ khối toàn thư được biên soạn dưới triều nhà Thanh (1644- 1911) và các bản thảo viết tay của các nhà văn nổi tiếng.

Thư viện Quốc hội Nhật Bản được thành lập năm 1948 trên cơ sở Thư viện hoàng gia Nhật Bản (ra đời năm 1872) và theo mô hình tổ chức của Thư viện Quốc hội Mỹ. Nhiệm vụ của Thư viện là

phục vụ các nghị sĩ Quốc hội và các cơ quan chính phủ, các công dân từ 20 tuổi trở lên. Thư viện có hàng trăm nhà khoa học chuyên phục vụ tra cứu và giải đáp những yêu cầu của các nghị sĩ Quốc hội, những giải đáp được trình bày như một công trình nghiên cứu khoa học.

Trong các chủ đề, khái niệm và thuật ngữ về phân loại, *Bách khoa toàn thư thư viện* cung cấp một khối lượng lớn thông tin có chọn lọc và hệ thống. Đó là các bảng phân loại: Bảng phân loại Calimac (thời kỳ cổ đại); Bảng phân loại thập phân Dewey DDC (do nhà thư viện học nổi tiếng người Mỹ Melvin Dewey biên soạn năm 1873 và xuất bản lần đầu tiên năm 1876); Bảng phân loại thập phân tổng hợp - UDC (theo sáng kiến của hai nhà khoa học người Bỉ P. Otle và H. Lafontaine dựa trên bảng phân loại thập phân của M. Dewey và UDC là bảng phân loại của Liên đoàn tư liệu thế giới); Khung phân loại thư viện - thư mục BBK (do các nhà khoa học Liên Xô cũ biên soạn); Khung phân loại của Thư viện Quốc hội Mỹ (đề mục - chủ đề); Khung phân loại chủ đề; Khung phân loại hai chấm (do nhà thư viện học và tư liệu học nổi tiếng thế giới R. Ranganathan (1892-1972) ấn Độ biên soạn). Ngoài ra, còn một số ngôn ngữ tìm tin khác được giới thiệu thuộc loại ngôn ngữ tìm tin phối hợp liên tục, như mã ngữ nghĩa của D. Perri và A. Kent (hai nhà khoa học người Mỹ nghiên cứu từ năm 1954-1959); ngôn ngữ mã RX do I. E. Psenichnoi và Ju. A. Griazukhinoi (hai nhà khoa học người Ucraina nghiên cứu từ năm 1960-1964); ngôn ngữ tìm tin từ khóa, từ chuẩn...

Các mục từ về thư tịch học có các bài viết súc tích với hàm lượng thông tin đầy đủ như về lịch sử sách. Trong lĩnh

vực in ấn có bài viết về lịch sử nghề in (gắn liền với tên tuổi của Johannes Gutenberg người Đức thế kỷ XV và Christophe Plantin người Pháp thế kỷ XVI). Trong mục từ viết về thư mục học và hoạt động thư mục, một bộ môn khoa học không thể tách rời bộ môn thư viện học và công tác thư viện, có một số bài viết đáng chú ý, như thư mục học (lý luận, phương pháp luận, hệ phương pháp, các loại hình thư mục...), thư mục quốc gia, viện sách toàn Liên bang Nga. Trong bộ môn thông tin học trình bày những khái niệm: khái niệm thông tin, thông tin học, truyền thông khoa học, xử lý thông tin, tóm tắt thông tin, tổng quan thông tin, ngôn ngữ thông tin, sản phẩm thông tin, phục vụ thông tin, người dùng tin...

Trong *Bách khoa toàn thư thư viện* có các bài viết về các nhà thư viện học, thư mục học, thư tịch học, thông tin học... nổi tiếng ở Nga và trên thế giới.

Trên đây chúng tôi chỉ giới thiệu một vài mục từ bài viết trong *Bách khoa toàn thư thư viện* Nga. Bộ *Bách khoa* này đã ghi tên mình vào hệ thống sách tra cứu chuyên ngành quý không chỉ ở nước Nga mà còn ở nhiều nước trên thế giới. Sách do tập thể các nhà khoa học thuộc nhiều lĩnh vực khoa học khác nhau biên soạn và do nhà xuất bản "Pashkom dom" thuộc Thư viện quốc gia Nga xuất bản. Thư viện quốc gia Nga đóng một vai trò quan trọng và quyết định trong việc xuất bản *Bách khoa toàn thư thư viện*. Sau khi cuốn sách ra đời, những người làm công tác thông tin-thư viện và các lĩnh vực khoa học giáp ranh hết sức hoan nghênh và có nhiều bài viết đánh giá cao về nội dung và hình thức của sách (3).

Bộ máy tra cứu của *Bách khoa toàn*

thư thư viện bao gồm: bảng chỉ dẫn chữ cái và chữ viết tắt. Trong mỗi bài viết ghi tên tác giả, địa chỉ nơi công tác và chức danh khoa học. Phần giới thiệu các thư viện có kèm theo địa chỉ và địa chỉ email.

Các bài viết trong *Bách khoa toàn thư thư viện* là sự tổng hợp đầy đủ nhất và hiện thực nhất về những thành tựu của khoa học thư viện và công tác thư viện ở nước Nga, các nước trong Cộng đồng các quốc gia độc lập và của các nước trên thế giới. *Bách khoa toàn thư thư viện* Nga như một thế giới thu nhỏ được khái quát hóa cao về công tác thư viện - một thiết chế văn hóa xã hội của loài người.

Cuốn sách cho chúng ta thấy được sự ra đời của thư viện đã tồn tại nhiều thế kỷ, từ Thư viện Alexandria cổ đại đến thư viện số, thư viện ảo hiện nay, từ thư mục tìm thấy trên những miếng đất nung liệt kê hàng chục tên sách Kytô giáo đến các CSDL hiện đại...

Bách khoa toàn thư thư viện Nga dành cho các chuyên gia trong lĩnh vực thông tin-thư viện, các cán bộ giảng dạy và sinh viên các trường đại học và cao đẳng và những người hoạt động trong lĩnh vực văn hóa.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bibliotekam - Zabotu gosudarstva i obshchestva. - M.: "Pashkov dom", 2006, S.3.
2. Bibliotechnaja enciklopedija. M.: "Pashkom dom", 2007, 1300st.
3. Pervaja "Bibliotechnaja enciklopedija". Bibliotekovedenie, 2007, No 3, St.32-33
4. "Srednie tablicy BBK. Organizacija, metodika, tehnologija ispol'zovanija". K itogam soveshchanija v RGB. Biblioteka, 2006, No11, S. 63-65